

Особливості підходів до перекладу в рамках міжкультурної комунікації

Л. Р. Пелех

Рівненський державний гуманітарний університет, Рівне, Україна
Corresponding author. E-mail: lpelekh@ukr.net

Paper received 27.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. В статті розкрито особливості феномену “міжкультурна комунікація” як важливого аспекту сучасної реальності та представлено взаємозв’язок та взаємозалежність між культурою та мовою, що, своєю чергою, відображається в перекладацькому процесі. Проаналізовано декілька підходів та теорій перекладу та обґрунтовано їх зв’язок з культурним підґрунтям мов. Визначено проблеми та труднощі, які можуть виникати в процесі міжкультурної комунікації та представлено орієнтовні завдання для студентів-мовників, що сприятимуть формуванню вмінь та навичок до міжкультурного спілкування.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, текст, переклад, культура.

Вступ. Міжкультурна комунікація розглядається як важливий аспект сучасної реальності через призму інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки та появи мультинаціональних компаній і спільних підприємств. В результаті інтеграції України в глобальну економічну та культурну сфери, з розширенням міжнародних відносин, розвитком сучасних технологій та збільшенням інформаційного поля, компетенції міжкультурної комунікації, стають важливим компонентом професійної сфери особистості. В рамках цих міркувань постає проблема перекладу.

На сучасному етапі не існує єдиного бачення серед лінгвістів щодо сутності перекладу (особливо з врахуванням культурного беграунду), у цій царині продовжують існувати проблеми конвертативності, адекватності та еквівалентності та ін. Необхідно відмітити, що знання мови не завжди гарантує взаєморозуміння та успіх в комунікативному процесі. Існує багато причин, які стають на заваді успішній комунікації, особливо при здійсненні перекладу: до прикладу, інтерпретація мови представника другої культури у відповідності до власних культурних конвенцій та очікувань. Тому видається актуальною проблема детального дослідження процесу міжкультурної комунікації та його залежності від особливостей перекладу як частини опосередкованої культури.

Короткий огляд публікацій по темі. Міжкультурна комунікація (МК) як наука з’явилась у США в результаті досліджень Інституту дипломатичної служби (Foreign Service Institute), очолюваного Е. Холлом. Базова концепція міжкультурної комунікації була викладена в праці Г. Грейдера та Е. Холла “Культура і комунікація. Модель і аналіз” [11]. Взаємозалежність між культурою та мовою досліджувались Л. Барною [1], Т. Сепорою та С. Мохадасом [9], М. Снел-Хорнбі [8], Цибулею Н. В. [10] та ін. Проблеми перекладу та необхідність його кореляції з культурним підґрунтям відображені у наукових доробках Ал. П. Караманіан [3], Пінюти І. В. [5] та ін.

Ціль статті – розкрити особливості міжкультурної комунікації, представити її врахування в деяких теоріях перекладу та окреслити шляхи подолання процесуальних труднощів.

Матеріали та методи. Особливості та труднощі міжкультурної комунікації.

Для максимальної ефективності взаєморозуміння в процесі МК необхідно аби інформація обміну передавалась та сприймалась максимально точно (і в смисловому, і в лексико-граматичному контенті). До того ж мовно-семантичний зміст комунікації різними мовами не може бути ідентичним, оскільки відображає специфічні особливості устрою оригінальної мови (ОМ) та мови перекладу (ПМ), а також (що постає в нашому дослідженні домейном) потребує визнання залежності семантики мови від культурного середовища. Мова відображає культуру нації, містить її національно-культурний код. Саме мова рефлексує соціальні, національні та культурні відмінності, які потрібно враховувати в процесі спілкування та в процесі МК. І від коректності та повноти їх перекладу мовою респієнта (включаючи комунікативно-прагматичну адаптацію) залежить успішність комунікаційного акту.

Розглянемо детальніше деякі особливості міжкультурної комунікації та труднощі, які можуть виникати при цьому. З метою деталізації - зауважимо, що МК слід розглядати в двох-аспектному вимірі. До першого віднесено комунікацію між людьми, які мають певні відмінності за стилем роботи, родовою приналежністю, сексуальною орієнтацією, а також вікові, етнічні, расові відмінності. В рамках другого аспекту МК потрактовується як комунікація задля налагодження контактів між представниками відмінних культур.

Людина зустрічається з феноменом “культури” щоденно, на різних соціальних рівнях та за різних умов. До таких рівнів можемо віднести культуру малої соціальної спільноти, в якій особистість формується та виховується; культуру професійної діяльності, де вона реалізує свої професійні здібності та вміння; культуру тимчасового середовища, яке, за даних обставин, має певний вплив на згадану особистість тощо. Труднощі з’являються, коли культури взаємодіють в результаті взаємодії двох або більше особистостей [1]. До прикладу, Л. Барна виокремлює декілька, на наше переконання, можливих проблем:

1) припущення щодо подібності (ми розглядаємо власну поведінку та власні дії як універсально можливі та відкидаємо або сприймаємо негативно

відмінну (іншу) поведінку);

2) мовні відмінності (виникає, коли унеможливується порозуміння через взаємодію двох мов або в межах однієї мови за наявності багатозначних слів у різних контекстах, країнах та культурах);

3) проблеми невербального характеру (наша мова тіла, зоровий контакт та жести також можуть комунікувати: звичне кивання головою може розглядатися як “так” в одній культурі та як “ні” - в іншій);

4) упередження та стереотипи (стереотипи передбачають розподіл всіх людей за якісними характеристиками, якими вони, на наше переконання, мають володіти);

5) схильність до оцінювання (люди намагаються зрозуміти поведінку та особливості комунікації інших людей з точки зору власної культури, не розглядаючи причин такої поведінки або такого спілкування);

б) відчуття підвищеної тривоги (культурні відмінності співрозмовника можуть викликати відчуття невпевненості та тривоги щодо подальшої поведінки та комунікативних дій) [1, р. 337-345].

Щодо порад подолання труднощів, Л. Барна радить скористатися вмінням “слухати” - адже саме в процесі слухання ми можемо почути справжній зміст того, що нам намагається донести та уникнути стереотипізації. Шукати зворотний зв'язок, усвідомлювати відмінності інших людей та приймати їх, бути відповідальними за наші дії і наші емоції – перелік порад дослідника [1, р.345]. Мусимо зауважити, що згадані поради є загальними і можуть сприяти подоланню труднощів в процесі міжкультурної комунікації, але не вирішать їх.

Великого значення, на наше переконання, набувають форми міжкультурної комунікації, які розподілимо умовно на: пряма – непряма, опосередкована – безпосередня [12].

В процесі **прямої комунікації** інформація передається відправником адресату безпосередньо, до того ж може задіюватись як в усній, так і письмовій формах. Безумовно, більшого ефекту набуде усне мовлення, оскільки може містити як вербальні засоби, так і невербальні. **Непряма комунікація** є завжди односторонньою, а джерелами інформації можуть виступати різноманітні мас-медіа, витвори мистецтва, літературні твори тощо.

Для опосередкованої і безпосередньої форм комунікації характерною є наявність посередника або його відсутність. У ролі посередника можемо розглядати перекладача або певний технічний засіб (комп'ютер, телефон тощо).

Окрім того, якість кінцевого перекладу в процесі міжкультурної комунікації залежить також від внутрішнього та зовнішнього контексту комунікації. До **внутрішнього контексту** віднесемо ціннісні установки, усвідомлення культурної ідентичності та певні індивідуальні особливості особистостей, задіяних в процесі МК. **Зовнішній контекст** містить час (одночасні види комунікації: skype, телефон, face-to-face комунікація та різночасові: e-mail та всі інші), обставини (місце) та умови спілкування. До прикладу, комунікант на своїй території, за звичай, відчуває більше впевненості, ніж іноземець. Розглянемо більш

детально особливості та труднощі в донесенні інформації в процесі міжкультурної комунікації [12].

Особливості перекладу в рамках міжкультурної комунікації.

Все більше дискусій з'являється в перекладацьких колах щодо категорій адекватності та еквівалентності перекладу вихідного повідомлення та їх залежності від контексту ситуації та особливостей культурного бекграунду мови оригіналу (ОМ) та мови перекладу (ПМ). В сучасній перекладацькій царині існує велика кількість теорій та моделей перекладу, але не всі вони розглядають культурне підґрунтя як один із головних чинників успішного перекладу. До моделей, що включають лінгвістичні та культурні аспекти, особливо в кінцевому варіанті перекладу, можемо віднести скопос-теорію, функціональний підхід, інтегрований підхід, інтерпретативну теорію.

Суть **скопос-теорії** полягає в тому, що будь-який переклад – це вид практичної діяльності, а успіх будь-якої діяльності визначається тим, якою мірою досягнуто поставленої цілі. Тому критерієм успішності діяльності перекладача виступає досягнення їм цілі комунікації, яку задає відправник перекладу [6]. З цієї точки зору, згідно з фундаторами теорії, процес перекладу – це процес продукування цільового тексту на основі оригіналу, при тому, що оригінальний текст являє собою лише один з елементів “інформаційної пропозиції”. Головним фактором для перекладача є точно сформульований “скопос”. У нашому випадку згадана теорія може розглядатися як можливий варіант для міжкультурної комунікації, оскільки кінцевий варіант перекладу, за своєю природою, не може розглядатися без врахування культурного підґрунтя ресипієнта.

Функціональний підхід, базований на німецькомовних теоріях (Handlungstheorie (Action Theorie) та скопос-теорія), ґрунтовно розроблений та описаний К. Нордом [4]. Головна ідея прихильників функціоналізму в перекладі – вивільнити перекладача з його залежності від оригіналу тексту. Переклад, в їх трактуванні, – це новий комунікативний акт, націлений на клієнта перекладача або читача.

Інтегрований (комплексний) підхід, обґрунтований М. Снел-Хорнбі (Mary Snell-Hornby) та презентований у науковій праці “Перекладознавство. Інтегрований підхід”. В одному з розділів автор трактує поняття “культура” як подію міжкультурної комунікації та доводить взаємозалежність між культурою та перекладом. [8, р. 39-65] Інтегрований підхід наслідує глобальну парадигму (орієнтування від макро- до мікро- рівня відповідно до гештальт принципу (Gestalt-principle): аналіз частин неможливий без розуміння цілого). Ця теза спонукає до виведення аксіом перекладу в рамках міжкультурної комунікації: процес перекладу має бути пов'язаний з текстом, ситуацією та культурою. На рівні тексту кодування вихідного матеріалу потребує коректного лексичного вибору, ідіом, термінів, врахування граматичних, орфографічних, пунктуаційних аспектів тощо. Зрозуміло, що збій в будь-якій складовій (текст, ситуація, культура) призведе до неправильної інтерпретації.

Ще одним прикладом перекладацької моделі, яка

демонструє як взаємодіють мова і комунікація, може бути *інтерпретативна теорія*, започаткована Даніцією Селескович (Danica Seleskovitch), професійним перекладачем-практиком. Як холистична модель перекладу, інтерпретативна теорія обґрунтовує різні етапи перекладацького процесу, включаючи потреби та очікування кінцевого споживача (слухача чи читача) [7].

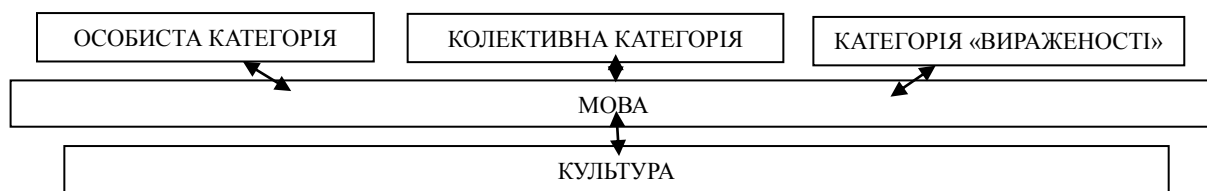
Можемо констатувати, що нехтування культурним підґрунтям призводить до різного роду непорозуміння та відхилень у перекладі, який і є, по своїй суті, своєрідним типом міжкультурної комунікації, оскільки охоплює, за звичай, дві мови та дві культурні традиції. Тому, для успішної міжкультурної комунікації процес перекладу потребує не лише знання двох мов, а і двох культур.

Ми розглядаємо переклад як комплекс багатосторонньої активності, яка не просто заміняє компоненти однієї мови іншою. В перекладацькому процесі взаємодіють різні культури, люди, традиції тощо. Тому, в нашому дослідженні переклад розуміємо як важливе

джерело інформації про мови, задіяні в перекладацькому процесі та про культуру, до яких ці мови належать. Ціль лінгвістів та дослідників комунікації – *створити модель перекладу*.

За твердженням Al. Patricia Karamamian, культура містить три категорії, дотичних до людської діяльності: особисту (в якій люди думають і функціонують), колективну (в межах якої ми функціонуємо в соціальному контексті) та категорію «вираженості» (де суспільство виражає себе). Мова є тією інституцією без якої жодна згадана категорія не зможе функціонувати; тому вона знаходиться в основі трьох базових категорій, на яких побудована культура [3]. Візуалізація даної ідеї представлена в таблиці 1.

Погоджуючись з автором, констатуємо, що існує три етапи перекладацького процесу проходження думки з однієї мови до іншої: 1) культурного декодування; 2) рекодування та 3) закодування, що, певним чином, підтверджує головні ідеї таких моделей перекладу, як скопос-теорія та функціонального підходу.

Таблиця 1. Категорії культури.

Необхідно, на нашу думку, врахувати і ще одне важливе явище – мультикультуралізм. Як феномен сучасних глобалізаційних процесів він відіграє значну роль, оскільки впливає не лише на всіх людей у світі, а й на міжнародні стосунки, що існують у сучасному світовому устрої.

Взявши за основу лінгвістичні та культурні аспекти перекладу, констатуємо:

1) переклад відбувається завжди в певній комунікативній ситуації та є певною формою посередництва між комунікантами в межах їх предметної спільної діяльності;

2) функції тексту в культурі кінцевого перекладу можуть не співпадати з функціями тексту оригіналу вихідної культури;

3) комунікативний ефект також не завжди співпадає в тексті оригіналі та перекладеному тексті;

4) з врахуванням культурно-комунікативних аспектів в перекладацькому процесі, поняття “переклад” варто трактувати як мовну діяльність перекладача зі створення вихідного тексту з опорою на текст оригінал, результат якої виступає в якості інструменту забезпечення успішної предметної діяльності ініціатора перекладу та комунікантів в даній міжкультурній комунікативній ситуації.

Дане трактування на наше переконання, містить всі види перекладацької діяльності, а вибір форм і змісту перекладу визначається ціллю перекладу та очікуваннями.

Результати та обговорення. Аналіз особливостей поняття “міжкультурна комунікація” та деяка деталізація сучасних теорій, моделей та підходів до феномену “переклад” дає підстави для виокремлення

певних методичних підходів до викладання міжкультурної комунікації як навчальної дисципліни та представлення можливих завдань, які б могли сприяти подоланню труднощів та формуванню міжкультурної компетенції у студентів мовних факультетів [10], [5], [1, р. 65-109]. Одним із завдань підготовки до здійснення міжкультурної комунікації є формування готовності до самостійного вирішення проблем, пов’язаних з міжкультурними відмінностями країн. Тому, з нашого досвіду, можемо констатувати, що студенти мають володіти такими дослідницькими методами та прийомами, як аналіз текстів з культурознавчою інформацією (статистичні дані, відомості щодо наукових досліджень, вірші та уривки з художніх творів, аудіо- та відеоматеріали культурознавчого спрямування), спостереження, інтерв’ю, моделювання міжкультурного контакту, вирішення можливих проблемних ситуацій тощо. Особливо вдалимими формами роботи у цьому напрямку є проектна робота та організація дебатів з проблем міжкультурної комунікації (до прикладу, аналіз та обговорення феномену “культура”: головних підходів його категоризації; презентація та обговорення відмінностей власної культури студентів в межах локальної громади; обговорення ролі невербальних аспектів в міжкультурній комунікації)[5]. Студентів, які оволоділи British English of Received Pronunciation (RP), слід ознайомити з багатьма іншими варіантами англійської мови, які необхідно знати для успішної міжкультурної комунікації, серед яких: BBC English, Black English, Brummie, Cockney, Estuary English, Scouse, slang та інші. Окрім того, існує велика кількість творчих підходів до вивчення питань

міжкультурної комунікації:

1. Організація та проведення свята культур (презентація страв, пісень, танців, поезії тощо). Студенти можуть представляти різні культури.

2. Перегляд фільмів про культуру власної країни та інших країн.

3. Презентація образів, символів тієї чи іншої культури та подальша дискусія.

4. Дослідження історії розвитку певної культури чи країни (студенти можуть представляти результати своєї роботи словами, рухами, відео-роликом або в письмовій формі).

Особливий інтерес викликають спільні дослідження зі студентами, до прикладу, на основі психологічної моделі "вікно Джохарі", яке слугує для них ще одним способом самоусвідомлення та самопізнання і підводить до розуміння того, наскільки важливо давати оточуючим більше інформації про себе й отримувати від них зворотній зв'язок [13]. В основі методу - правильні питання і чесні відповіді. Дана психологічна модель яскраво демонструє чи

готові ми відкрити себе світові і чи готові ми сприймати оточуючих, що і є суттю міжкультурної комунікації в усіх її проявах.

Висновки. З вищезгаданого та обговореного можемо дійти висновку, що між культурою і мовою існує тісний зв'язок, ці два феномени є взаємозалежні. Тому, будь-який перекладацький процес видається унеможливленим без врахування культурного бекграунду учасників комунікації. Важливим у нашому дослідженні було не тільки окреслити можливе коло проблем та труднощів, що можуть виникати в процесі міжкультурної комунікації, а й запропонувати певні завдання, які можуть сприяти формуванню навичок до спілкування у міжкультурному процесі.

Проблема, піднята у статті, не претендує на повну наукову завершеність. Ми продовжимо досліджувати базові термінологічні феномени міжкультурної комунікації, їх зв'язок та взаємозалежність у нашій подальшій роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Barna Laray M. *Stumbling Blocks in Intercultural Communication / Basic Concepts of Intercultural Communication*. Second edition. By Milton J. Benhett. // Intercultural Press of Nicholas Brealey Publishing. Boston – London, 2013. - P. 65-109, 337-345.
2. Choi Jungwha. *The Interpretive Theory of Translation and Its Current Applications* // http://jaits.jpn.org/home/kaishi2003/pdf/01-choi_final_.pdf
3. Karamanian Al. P. *Translation and culture. / Translation journal*. Vol. 6, №1, January 202, Melbourne, Vic 3188, Australi. - <http://www.translationjournal.net/journal/19culture2.htm>
4. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained* // Routledge, 2014. - 160 p.
5. Piniuta I. *Learning to communicate cross-culturally*/И. В. Пинюта – Мн.: Бестпринт, 2004. - 200с.
6. Reiss K., Vermeer H. J. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*// De Gruyter; Auflage: 2 (1991) – 253 s.
7. Seleskovitch Danica. *Fundamentals of the interpretive theory of translation*// <http://www.worldcat.org/title/fundamentals-of-the-interpretive-theory-of-translation/oclc/44423665?referer=di&ht=edition>
8. Snell-Hornby Mary *Translation Studies/ An integrated approach./ Revised edition.- Joh. B. Publishing company. Amsterdam/Philadelphia.- 1988/1995- 170p.*
9. Tengku Sepora T. Mahadi, Sepiden Moghaddas Jafari. *Language and culture. / International Journal of Humanities and Social Sciences*. Vol. 2. No.17. - p.230-235.
10. Tsibulya N/ B/ *Various aspect of cross-cultural communication. / Вестник Московского государственного университета. Вып. №3 (689)/ Москва, 2014. - с. 145-153*
11. Trager G., Hall E. *Culture and Communication: A Model and an Analysis* // *Explorations: Studies in Culture and Communication*. – N.-Y. – 1954. – №3. – P. 137–149.
12. <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/mezhkulturnaya-kommunikaciya.html>
13. <http://narodua.com/jak-staty-schaslyvymy/vikno-dzhochari-mozhlyvist-piznaty-sebe-i-rozvyvatysja.html>

REFERENCES

1. Barna Laray M. *Stumbling Blocks in Intercultural Communication / Basic Concepts of Intercultural Communication*. Second edition. By Milton J. Benhett. // Intercultural Press of Nicholas Brealey Publishing. Boston – London, 2013. - P. 65-109, 337-345.
2. Choi Jungwha. *The Interpretive Theory of Translation and Its Current Applications* // http://jaits.jpn.org/home/kaishi2003/pdf/01-choi_final_.pdf
3. Karamanian Al. P. *Translation and culture. / Translation journal*. Vol. 6, №1, January 202, Melbourne, Vic 3188, Australi. - <http://www.translationjournal.net/journal/19culture2.htm>
4. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained* // Routledge, 2014. - 160 p.
5. Piniuta I. *Learning to communicate cross-culturally*/Piniuta I– Mн.: Bestprint, 2004. - 200с.
6. Reiss K., Vermeer H. J. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*// De Gruyter; Auflage: 2 (1991) – 253 s.
7. Seleskovitch Danica. *Fundamentals of the interpretive theory of translation*// <http://www.worldcat.org/title/fundamentals-of-the-interpretive-theory-of-translation/oclc/44423665?referer=di&ht=edition>
8. Snell-Hornby Mary *Translation Studies/ An integrated approach./ Revised edition.- Joh. B. Publishing company. Amsterdam/Philadelphia.- 1988/1995- 170p.*
9. Tengku Sepora T. Mahadi, Sepiden Moghaddas Jafari. *Language and culture. / International Journal of Humanities and Social Sciences*. Vol. 2. No.17. - p.230-235.
10. Tsibulya N/ B/ *Various aspect of cross-cultural communication. / Bulletin of Moscow State University. Vol.№3 (689)/Moscow, 2014. - с. 145-153*
11. Trager G., Hall E. *Culture and Communication: A Model and an Analysis* // *Explorations: Studies in Culture and Communication*. – N.-Y. – 1954. – №3. – P. 137–149.
12. <http://www.grandars.ru/college/sociologiya/mezhkulturnaya-kommunikaciya.html>
13. <http://narodua.com/jak-staty-schaslyvymy/vikno-dzhochari-mozhlyvist-piznaty-sebe-i-rozvyvatysja.html>

The peculiarities of approaches to translation in the frames of cross-cultural communication

L. Pelekh

Abstract. The article deals with peculiarities of "cross-cultural communication" phenomenon as an important aspect of contemporary reality and presents the relationship and interdependence between culture and language, which, in its turn, is reflected in the translation process. Several approaches and theories of translation have been analyzed and their relationship with cultural background

of languages has been proved. The problems and challenges that may be arisen in cross-cultural communication process have been defined and approximate tasks for students' skills in cross-cultural communication formation have been presented.

Keywords: *cross-cultural communication, text, translation, culture.*

Особенности подходов к переводу в рамках межкультурной коммуникации

Л. Р. Пелех

Аннотация. В статье раскрыты особенности феномена "межкультурная коммуникация" как важного аспекта современной реальности и представлены взаимосвязь и взаимозависимость между культурой и языком, что, в свою очередь, отражается в процессе перевода. Проанализированы несколько подходов и теорий перевода и обосновано их связь с культурным основанием языков. Определены проблемы и трудности, которые могут возникать в процессе межкультурной коммуникации, и представлены ориентировочные задания для студентов-лингвистов, которые будут способствовать формированию умений и навыков межкультурного общения.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, текст, перевод, культура.*